

*Annona Nova XV.*



# Annona Nova XV.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve



Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Kerényi Károly Szakkollégium

Pécs, 2024

Szakmai lektorok:  
Gálosi Adrienne, Hammer Erika, Kiss Gergely Bálint,  
Kömüves Dániel, Nagy Levente

A kiadvány a Hallgatói Szolgáltatói Központ támogatásával jött létre



A Pécsi Tudományegyetem  
Hallgatói Szolgáltatói Központ  
támogatásával



Kiadó:  
Kerényi Károly Szakkollégium

Felelős kiadó:  
Kovács István

Szerkesztő:  
Németh Lídia Sára

Olvasószerkesztők:  
Bakonyi Márton, Fenyő Dániel, Folyi Bence, Hizsnyik Zsófia,  
Lukács Laura Klára, Mihályi Emese Dorka, Ónya Balázs, Rottler Lili

ISSN 2061-4926

© A szerzők, 2024  
© A szerkesztők, 2024

Minden jog fenntartva.

# Tartalomjegyzék

RÉTFALVI P. ZSÓFIA	
Előszó .....	7
FOLYI BENCE	
Ahol ég és föld összeér – Rítus és vizualitás az 5. századi Ravennában .....	11
PAPP REGINA	
De mirabili certacione – Egy angol kísértethistória elemzése .....	47
IGNÁCZ BARBARA	
„A ketrec a világ esszenciája” – Az állatok felszabadítása Franz Kafka <i>Jelentés az Akadémiának</i> című novellájának színpadi adaptációi alapján .....	77
NÉMETH LÍDIA	
Charles Maurras demokráciakritikája <i>Mes idées politiques</i> című művében .....	99
KUPONOVIC DÁVID	
A politikai impotencia fogalmi rekonstrukciója .....	113
VÉG DORINA MIRTILL	
Az idegennyelv-hatás vizsgálata kockázatos és bizonytalan döntéshelyzetekben – Pilot study .....	133

REZÜMÉK .....	171
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2023/2024-es tanévben .....	177
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2023/2024-es tanévben .....	178

PAPP REGINA

## De mirabili certacione

*Egy angol kísértethistória elemzése\**

### Bevezetés

A történelmet hagyományosan vagy az egyes meghatározó politikai események sorozataként, vagy a társadalom struktúráinak változásaként vizsgálhatjuk. A két nagy módszertani szempontokat is meghatározó rendszer közé ékelődik a mindennapi élet kutatása és az ehhez szükséges módszer, a mikrotörténetírás. Ennek legjelentősebb eredménye, hogy rámutat a történelmi folyamatok szükség-szerűségei között meghúzódó ellentmondásokra, illetve a szubjektumok lehetőségeire és „szabad akaratára”, amik ezeket alakítják.<sup>1</sup>

A munkám mindezek alapján a társadalmi viszonyokat és mentalitást egy konkrét forrás részletes vizsgálatával kísérli meg bemutatni. A vizsgálni kívánt téma a népi vallásosság, közelebbről a középkori angol parasztság túlvilághoz való viszonya. A kutatás tárgyát a 15. század elején, a yorkshire-i Bylandben lejegyzett kísértettörténetek képzik. Céлом, hogy bennük a népi vallásosság megnyilvánulásainak feltárása révén az egyén és a közösség gondolatvilágának, hitéletének megnyilvánulásait tárjam fel.

\* „A Pécsi Tudományegyetem Kriszbacher Ildikó Tehetséggondozó Program 2023/2024. tanévi támogatásával készült.”

<sup>1</sup> GYÁNI Gábor, „A mindennapi élet mint kutatási probléma” *Aetas*, 12, 1. sz. (1997): 151–161, 151–152, 161.

A történetek szövegének narratív elemzése által képet kaphatunk nemcsak a szerző kísértetekről alkotott vélekedéséről, hanem közvetett módon a történeteket alkotó közösség világképéről is. Továbbá a munka bemutatja a szövegben megjelenő vallási tézisek, valamint egyértelműen azonosítható népi vallásos elemek keveredését. Egyes meghatározó motívumok, jelenségek vagy tézisek esetén a tanulmány kitér azok előzményeire és a társadalmi folyamatokban játszott szerepükre. Ezen kívül lehetőséget ad arra, hogy a középkori ember mentalitását megkérdőjelezhetetlenül meghatározó szegmenseit vizsgáljuk. Elsősorban a katolikus valláshoz és a halál után a Földre, az élők világába való visszatérés lehetőségéhez való viszonyát.

Jelen munka a gyűjtemény 12 története közül a másodikat elemzi részletesen, de felhasználja a többi szöveget is, hogy a levont következtetések minél pontosabbak lehessenek. Hozzá kell tennem, hogy a történetek logikailag nem kapcsolódnak össze, így nehéz összefüggő korpuszként kezelni őket, viszont semmiképp sem értelmezhetők a gyűjtemény alkotta kontextus nélkül.

A szöveg elemzése után egy összefoglaló fejezetben vonom le a középkori túlvilágrépre vonatkozó következtetéseimet, hogy egy egészet alkossanak és ne szakítsák meg az elemzést.

## A második történet

Jelen írásom központjában a fent bemutatott korpusz második története áll. E szerint a Gillyngből Ampliforth-ba vezető úton egy szellem többször megjelent egy Snawball<sup>2</sup> nevű szabónak. A kísértet többször alakot váltott, először holló képében harcolt a szabóval, majd már kutya formájában arra kérte őt, hogy segítsen

---

<sup>2</sup> A „Hógolyó” név egy sötét hajú férfi kis kopasz foltjára utal. ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))



neki feloldozást nyerni bűnei alól, és találkozzon vele újra amikor ez sikerült.<sup>3</sup>

A szabó a feloldozás megszerzése érdekében több pappal is beszélt, misét mondatott a halottért és öt shillinget fizetett a feloldozásért, amelyet aztán a szellem sírjába temetett. Röviden szerepelt a szabó szomszédja is, aki először mindenképp el akarta őt kísérni, amikor a lényel találkozik, de az indulás előtt mégis visszakozott.<sup>4</sup>

A második találkozásuk alkalmával a szellem szintén többször alakot váltott: kecske képében jelent meg, majd végül emberi formát öltött – utóbb elmondta Snawballnak, hogy mit kell tennie azért, hogy feloldozást nyerjen. Beszélt neki más szellemekről, akik könyörületben részesültek vagy arra várnak, az ördögökről, akik kínozták és különböző szellemek elleni védelmező rítusokról is.<sup>5</sup>

A tárgyalt szöveg több szempontból kiemelkedik a gyűjteményből: ez a leghosszabb, a legrészletesebb és szerkezeti felépítését tekintve is sokban különbözik a többitől. Önálló történetként is megállná a helyét, sőt sok olyan részlet vagy magyarázat merül fel benne, amely a többiből kibogozhatatlan lenne.

A szövegekhez nem tartozik klasszikus értelemben vett cím, helyette a szerző rendszerint egy rövid mondatban összegzi az egyes történetek tartalmát. Ebben az esetben ez azért különösen fontos, mert ebből derül ki, mikor játszódik a történet. Ez az egyetlen olyan szöveg, amelyben viszonylag konkrét időmegjelöléssel találkozunk, a történet II. Richárd király uralkodása idején, azaz 1377 és 1399 között játszódik.<sup>6</sup>

---

<sup>3</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>4</sup> Uo.

<sup>5</sup> Uo.

<sup>6</sup> *De mirabili certacione inter spiritum et viuentem in tempore regis Ricardi secundī*. ANSELM-CLASSIC ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

## A téma kutatása

### *Népi kultúra megismerhetősége és a források jelentősége*

A népi kultúra fogalmával kapcsolatban elengedhetetlen a kultúra társadalmi csoportokra történő felosztása, azonban legalább ennyire fontos a köztük folyamatosan fennálló kölcsönhatás és mozgás. A művelt réteg kultúrája többnyire az egyházi műveltséget takarta, mely a hivatalos, egyházi tanításokban, prédikációkban, pápai rendeletekben nyilvánult meg. Ellenpólusa az iskolázatlan nép, amely éppen írástudatlansága miatt nem hagyhatott írott nyomott saját kultúrájáról, épp ezért van szükség a két pólus találkozásának vizsgálatára.<sup>7</sup>

A mindennapi élet egyes részleteinek feltárása esetén a kutatás tárgya tehát megegyezik a népi kultúra megismerésének eszközével, amely nem más, mint a „kulturális válaszfal” a latin tudással rendelkezők és az írni-olvasni egyáltalán nem tudók között. A fal, amely éppen azon esetek révén vált a kutatás számára vizsgálhatóvá, amikor az írástudatlan nép kulturális életéről (viselkedési modellek, világkép, elképzelések) az „írástudó kisebbség” készített leírást.<sup>8</sup>

Mivel esetünkben a folklór körébe tartozó történeteket a bylandi kolostor egyik szerzetese jegyezte le, maga a szöveg az a bizonyos fal, vagy pontosabban csatorna, amely elválasztja és összeköti a folklórt és az elit kultúrát, a népi vallásosságot és a hivatalos egyházi tanításokat.<sup>9</sup>

---

<sup>7</sup> SIERPAWSKA Anna, „Elzártág és modernség. Interjú Aron Jakovlevics Gureviccsel.” *Aetas*, 10, 3. sz. (1995), 137–144, 141.

<sup>8</sup> U.o. 141–142.

<sup>9</sup> A népi kultúra és a népi vallásosság fogalmi kérdéseiről bővebben KLANICZAY Gábor: „Popular Culture in Medieval Hagiography and in Recent Historiography” in GOLINELLI, Paolo, *Agiografia e culture popolari. Hagiography and popular culture. In ricordo di Pietro Boglioni*, 17–44 (Bologna: CLUEB, 2012.)

Nem mellékes az sem, hogy a szövegeket feltehetően azért jegyezték le, hogy a szerzetesek később felhasználhassák őket saját tételeik tanításához, így az egyes dogmatikai elemek magyarázatát is olyan módon kellett bemutatni bennük, hogy az mindenki számára világos és érthető legyen. A papság pedig, melynek tagjai gyakran maguk is a nép köréből kerültek ki, vagy legalábbis ismerték a hívők gondolatvilágát, olyan történeteket használva mutatott rá az egyházi tanításokra, amelyekről tudhatta, hogy nem cseng idegenül a klasszikus, egyházi műveltséggel nem rendelkezők számára sem.<sup>10</sup>

Megállapítható, hogy a tanító jellegű egyházi szövegek az „egyház és a nép közötti kommunikáció legfőbb csatornáit”,<sup>11</sup> vagyis oda-vissza működnek azáltal, hogy a hittételeket lefordítják közérthető nyelvezetre, átvesznek példákat a népi vallásosság-ból, azaz „állandó párbeszéd folyik a hivatalos és a folklorisztikus tudat között”.<sup>12</sup>

### *Képzletvilág és kulturális kontextus*

Jelen munka a vizsgált forrás segítségével a 14. században élő yorkshire-i átlagemberek képzletvilágát szeretné megragadni. Ezt azért tehetjük meg a kiválasztott szöveg segítségével, mert az olyan kísértettörténeteket tartalmaz, amelyek feltehetően a környék népi kultúrájából származnak. Nem egy személy, hanem egy közösség az élethez, a halálhoz és a vallási tanításokhoz való viszonya tükröződik bennük. Ahogyan ezzel kapcsolatban Évelyne Patlagean és Jacques Le Goff megfogalmazta: a képzletvilág reprezentációk összessége, amely a valóságot kreatív módon interpretálja, méghoz-

---

<sup>10</sup> GUREVICS, A. J., *A középkori népi kultúra* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1987), 24.

<sup>11</sup> Uo. 20.

<sup>12</sup> Uo. 24.

zá egy olyan szellemi valósággá, melyben a társadalom kollektív képzetét, tapasztalatait és világgépét jeleníti meg.<sup>13</sup>

A kutatásom az elemzés tárgyát képező szövegben olvasható történetekre úgy tekint, mint a reprezentáció kézzel fogható megnyilvánulásaira, amelyekben egy személy, esetünkben inkább közösség képzetvilága megismerhetővé válik. Ezek alapján a középkori ember világgépéről megállapítható, hogy bár a halál utáni életbe vetett hit megkérdőjelezhetetlen, illetve a holtak visszatérésének gondolata is a köztudat része, a halál utáni szenvedéstől való félelem a meghatározó. Ezek a lelkek azért térnek vissza, mert az életükben elkövetett bűneik miatt elviselhetetlen a túlvilági szenvedésük.

Tehát a 14. századi yorkshire-i átlagember képzetvilágát reprezentáló tizenkét kísértettörténetben az egyház tanítása és érdekei is megjelennek. Szándékuk a purgatórium gondolatának elterjesztése és beillesztése a hétköznapi emberek gondolkodásába és túlvilággépébe. A műfaj vizsgálatánál részletezem, hogy esetünkben ez milyen módon játszódhatott le.

Az egyház hozzáállása a szellemek létezésébe vetett hithez a 13. század folyamán változott meg. Stabilizálódott a különbség a bocsánatos és halálos bűnök között,<sup>14</sup> vagyis a kárhozat kérdése dogmatikai szempontból már nem volt olyan egyértelmű, mint korábban. Ez pedig hozzájárult, ahhoz, hogy a 1274. évi II. lyoni zsinat elsőként emelje be a hivatalos dogmák közé a purgatórium eszméjét.<sup>15</sup> A tisztító tűz gondolata korábban is élt a köztudatban, de ekkor vált az egyházi kánon részévé. Ide kerülnek azoknak a lel-

<sup>13</sup> LE GOFF, Jacques, *Középkori hősök és csodák* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 2012), 9–13.

<sup>14</sup> FINUCANE, Ronald C., *Appearances of the dead. A cultural history of ghosts* (London: Junction Books, 1982), 64.

<sup>15</sup> LE GOFF, Jacques, *Birth of Purgatory*, (Chicago: University of Chicago Press, 1984), 84.

kei, akik nem kárhozna el, de nem is üdvözülhetnek addig, amíg meg nem bűnhődnek és meg nem tisztulnak bűneiktől.<sup>16</sup>

Eszmetörténeti szempontból tehát a purgatórium léte összekapcsolta a holtak világát az élőkével, átjárást biztosított a kettő között: az élőknek hatása lehetett a holtakra, és fordítva. A kommunikáció a két szint, az élők és a holtak között mindkét részről lehetséges volt. A halottjaik sorsáért imádkozhattak, misét mondhattak az élők – ahogy erre buzdították is őket a papok –, a halottak pedig visszajárhattak az élők világába:<sup>17</sup> néha azért, hogy sérelmeikért bosszút álljanak, máskor azért, hogy figyelmeztessék az élőket.<sup>18</sup>

Ezek után megsokszorozódtak a szellemekről szóló történetek. Az egyház így akarta bemutatni, hogyan szenvednek a bűnösök, hogy miért kell gyónni. A halálból való visszatérés gondolata elterjedt és a népi kultúra részévé vált, összekapcsolódott annak korábbi formájával.<sup>19</sup>

### *Kézirat*

A történeteket a Liber de sancte Marie de Bella Landa című kódex mindkét részének végére, az üresen maradt oldalakra másolta 1400 körül egy ismeretlen szerzetes.<sup>20</sup> A legközelebbi adat róla, hogy II. Károly (1660–1685) megvásárolta egy londoni könyvkereskedőtől,

<sup>16</sup> Uo. 175–176; SIMPSON, Jacqueline, „Repentant Soul or Walking Corpse? Debatable Apparitions in Medieval England” *Folklore* 114, 3. sz. (2003): 398–402, 394.

<sup>17</sup> GUREVICS, A. J., *Az individuum a középkorban* (Budapest: Atlantisz, 2003), 116.

<sup>18</sup> DUBY, Georges, *A nő a középkorban* (Budapest: Corvina, 2000), 105.

<sup>19</sup> HILDEBRANDT, Maik, „Medieval Ghosts the Stories of the Monk of Byland” in FLEISCHHACK, Maria, – SCHENKEL, Elmar, *Ghosts - or the (Nearly) Invisible. Spectral Phenomena in Literature and the Media*, ALPH Approaches to Literary Phantasy, Volume 9, 13–23 (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2016), 14–15.

<sup>20</sup> SCHMITT, Jean-Claude, *Ghosts in the Middle Ages. The Living and the Dead in Medieval Society* (Chicago: Chicago University Press, 1998.), 142.

majd II. György (1727–1760) adományozta a British Museumnak, ma pedig a British Library gyűjteményében található.<sup>21</sup>

A szöveget először M. R. James adta ki latinul, *Twelve Medieval Ghost-Stories* címmel a *The English Historical Review*-ban<sup>22</sup> 1922-ben, majd A. J. Grant fordította angolra 1924-ben, aki további jegyzettel egészítette ki, néhány helyen ellentmondva James megállapításainak.<sup>23</sup> Az első kiadást azért is érdemes figyelmesen vizsgálni, mert James nem professzionális kutatóként látott neki a munkának, hanem pusztán személyes érdeklődésből. Ennek ellenére a későbbi kutatás bizonyította, hogy megállapításainak nagy része a bylandi kísértethistóriák kérdéseben helytálló.

Legutóbb a Saint Anselm College 2014-es projektje foglalkozott behatóan a forrással, a szöveget újrarendelték, a jegyzeteket új munkák bevonásával és új kutatások eredményeivel egészítették ki.<sup>24</sup>

## Műfaj

A kutatók között, mint arra fentebb utaltam, nincs egyetértés azzal kapcsolatban, hogy milyen irodalmi műfajba sorolhatók a történetek.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az író maga nem határozta meg sem a textus műfaját, sem a lejegyzés célját. Véleményem szerint azonban van létjogosultsága annak, ha a kutatás ezt utólag megteszi, sőt, jelentőséget is tulajdonít neki, de ezek a következtetések kizárólag hipotetikusak lehetnek. A kutatók között egységes álláspont, hogy a szövegekben a hivatalos egyházi tanítás és a népi kultúra elemei keverednek. A kérdés sokkal inkább az, hogy

---

<sup>21</sup> ANSELM-CLASSICS (<http://www.anselm-classics.com/byland/about.html>)

<sup>22</sup> JAMES, M. R. „Twelve Medieval Ghost-Stories”, *The English Historical Review*, 37/147. (1922): 413–422.

<sup>23</sup> GRANT, A. J., „Twelve Medieval Ghost Stories”, *The Yorkshire Archaeological Journal*, 27. (1924): 363–379.

<sup>24</sup> ANSELM-CLASSICS (<http://www.anselm-classics.com/byland/about.html>)

az egyházi dogmák annyira meghatározták-e az emberek gondolkodását, hogy a szellemekről szóló egyházi tanítások beépültek a folklór történetekbe (a népi kultúra magába olvasztotta a dogmát), vagy az egyház tudatosan használta fel a népi elemeket, amelyeket aztán saját tanításának részévé tett. Előbbi esetben a műfaj szempontjából a néphagyományban élő, folklorisztikus történettel van dolgunk, utóbbiban pedig didaktikus példázattal. Így tehát a műfaj meghatározásának van ugyan szerepe a középkori világnép vizsgálatának szempontjából, de csak azért, mert a műfajt a szerző szándéka határozta meg, jelesül az, hogy a szövegekkel oktatni akart, vagy pedig pusztán saját vagy mások szórakoztatására, esetleg saját etnológiai érdeklődésből jegyezte le.

Mivel ez a szövegből nem derül ki, meg kell vizsgálnunk egy másik, még fontosabb kérdést, amely az író céljainak megismeréséhez vezet, nevezetesen azt, hogy változtatott-e a történeteken vagy sem. Tény, hogy a szövegekben megjelennek egyértelműen egyházi, tanító jellegű tételek, mint a purgatórium és annak szerepe, mindazonáltal nem tudjuk, hogy az az író saját tudását tükrözi, vagy már beépült a nép tudatába olyannyira, hogy saját folklórában is megjelenik.

Véleményem szerint a forrásból pusztán a motívumok, elemek, narratívák keveredése vehető ki. A szerző nem helyettesítette az egyik képet a másikkal, hanem egymás mellé helyezte őket, némely esetben szó szerint (ellentét)párokat alkotva (tűz és víz, vad hajsza és zarándoklat, klerikus nekromancia<sup>25</sup>). Bár a szövegek közül van olyan, amely önállóan is egyértelmű utat mutatna a kérdés tisztázásához, de ha a gyűjteményt összességében vizsgáljuk, és kétségtelenül így kell tennünk, akkor a fenti lehetőségek közül egyik sem, és mindkettő is igaz lehet. A szerző hol egyértelműen oktatja az olvasóját, hol azt bizonyítja, hogy a nem

---

<sup>25</sup> Ennek létezése egyrészt egyértelmű ellentmondás, másrészt egy egyházilag elismert, esetenként támogatott, klerikális nekromantia létezését már korábban is felvetették. Erről bővebben: KIECKHEFER, *Forbidden Rites...* 97.

teljesen egyértelmű hittételek is általános tudásnak számítanak.<sup>26</sup> A „középkori gondolkodás nem fél az ellentmondásoktól”, a pogány skandináv, a népi folklór, illetve az egyházi tanítás egymással kiegészülve létezett.<sup>27</sup>

## Népi vallásos elemek

A népi kultúra korábban említett reprezentációja, vagyis esetünkben a kísértethistóriák jelentik az eszközt, mely által a középkori képzeletvilág egy szegmense megismerhetővé válik. Ez mutatja, hogy a képzeletvilág megosztott, a szövegek az egyházi tanításból nagyon kiütköző mozzanatokat is tartalmaznak, ezek legtöbb esetben pogány hagyományra vezethetők vissza. Érdeemes az egyes motívumokat vagy elemeket részletesen megvizsgálni, különösen akkor, ha több szövegben is megjelennek, még ha nem is mindig ugyanolyan módokon.

### *Coniuuro*

Nehézséget jelent, hogy miként határozzuk meg a szöveg által használt *coniuuro* kifejezés pontos jelentését. Ha a megjelenését csak ebben a tizenkét történetben vizsgáljuk, leginkább igézés, varázslás, kántálás jelentés tűnik helyesnek, de ha az isteni segítségkérés vagy fohász formában fordítjuk, talán közelebb áll a lényegi jelentéshez.<sup>28</sup> Ezen kívül a kifejezést közösen tett esküre,

---

<sup>26</sup> Sem a laikusok, sem a klérus nem beszél a saját hangján. SIMPSON, „Repentant Soul...”, 400.

<sup>27</sup> GUREVICS, *Az individuum a középkorban*, 121.

<sup>28</sup> DU CANGE, Charles Du Fresne, *Glossarium mediae et infimae latinitatis, Tomus II* (Niort: Léopold Favre, 1883), 507–508.



egyetértésre, egyesülésre is használták.<sup>29</sup> Főleg a jelenség részletes vizsgálata után lesz látható, hogy a szó jelentését nehézkes magyarázulni visszaadni anélkül, hogy az értelme csorbát szenvedne, így jobbnak látom a szöveg által használt latin szó magyarosított formáját használni.

A szövegekben ez a folyamat különböző esetekben más momentumokat foglalt magába, a kereszt jelével való áldást, Jézus, a Szentháromság vagy Isten erejének segítségül hívását, de jelentését tekintve az esküvel is összefüggött, illetve a szellem jelenlétének beismerését is magába foglalta. A cél mindig az, hogy a halott beszélgessen az élővel, konkrétan, hogy megtudja a szellem nevét, nyugtalanságának okát és annak lehetséges orvoslását.<sup>30</sup> Elsőre úgy tűnik, inkább praktikus, mint szakrális célja van, azonban egyes szövegek esetében nem derül ki, hogy ez a kommunikáció eszköze vagy inkább a feloldozásé.

A szöveg alapján a konjurálás nem csak egy cselekedet, melynek szavait a II. és a III. szövegből ismerjük meg. Mindkettőben a Szentháromságot hívják segítségül, vagy az élő védelme érdekében, vagy azért, hogy a jelenést kommunikációra bírják. Felmerül a kérdés, hogy ez a két cél más folyamatot takar-e, más szavakkal és jelentéstartammal, hasonlóan ahhoz a gesztushoz, amely a VIII. szövegben jelenik meg.

Úgy tűnik, a visszatartás vagy megtiltás motívuma az, amely a védelmet szolgálja, ez viszont csak két szövegben jelent meg (II., VIII.), ezért könnyű elsiklani a különbségek felett. Sőt maga szerző nevezi némely esetben mindkét folyamatot konjurálásnak de szigorúan a szövegek alapján feltételezhető, hogy egy különálló rítussal van dolgunk, ez pedig más szavakkal történik és más eredménnyel jár.

---

<sup>29</sup> FINÁLY Henrik, *A latin nyelv szótára. A kútfőkből a legjobb és legújabb szótárírodalomra támaszkodva*, Hozzáférés: 2024. 01. 24. (<https://latin.oszk.hu/cgi-bin3/index.cgi?function=xml&xmlID=cimlap>)

<sup>30</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

A II. elbeszélésben először konjurálásnak tekinti a mondatot „Isten óvjon attól, hogy hatalmad legyen bántani engem, és távozz”,<sup>31</sup> vagyis nem tett kísérletet arra, hogy beszédre bírja, sőt inkább elküldi. A lény elmegy ugyan, de mintha ez nagy fájdalommal járna a számára, és nem marad sokáig távol, kutya formájában jelenik meg újra. Majd az élő újra konjurálja, más szavakat használva ez alkalommal, de maga a szerző nevezi mindkettőt konjurálásnak. „Meg fogom kérni a Szentháromság és Krisztus öt sebéből származó vérenek erejével, hogy beszéljen velem, és ne ártson nekem, hanem maradjon mozdulatlanul, válaszoljon a kérdéseimre és mondja el a nevét, büntetésének okát és az ehhez tartozó feloldozást.”<sup>32</sup>

Adams rámutat, hogy különleges maga a tény, hogy egy szabó életében teljesen természetes tudás a konjurálás folyamatának ismerete.<sup>33</sup> Több szövegben is alapvető tudásként tűnik fel, nemcsak klerikusoknál, hanem átlagembereknél is. Egy része a folyamatnak persze valóban annak tekinthető, a keresztvetés, vagy éppen Isten segítségül hívása egy rémisztő esemény megtapasztalásakor természetes reakció, egy mélyen vallásos, templomjáró közösségben. Az sem furcsa, hogy a laikusok ismerik a feloldozás folyamatát, és tudják, mi a teendő, ha valaki más számára kell azt kérniük, jelesül elsősorban megtudni az illető nevét és bűnét. Azonban különös, hogy egy szabó tisztában van azzal, hogy egy kísértet megjelenésekor pontosan milyen szavakat kell használnia, hogy a lényt rávegye arra, hogy megossza vele ezeket az információkat.

---

<sup>31</sup> *Prohibuit eum et defendit ex parte dei, dicens Absit quod habeas potestatem nocendi mihi(...), sed recedas.* (Fordítás tőlem.) ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>32</sup> *coniurabo eum in nomine trinitatis et per virtutem sanguinis Ihesu Christi de quinque plagis quod loqueretur cum eo et ipsum nullatenus lederet sed staret immobilis et responderet ad interrogata et diceret ei nomen suum et causam pene sue cum remedio competenti.* ANSELM-CLASSICS (Fordítás tőlem.) ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html)) Az is lehetséges, hogy ezekben az esetekben, nem teljes vagy sikeres a konjurálás.

<sup>33</sup> ADAMS, Gwenfair Walters, *Visions in Late Medieval England. Lay Spirituality and Sacred Glimpses of the Hidden Worlds of Faith*, (Boston: Brill, 2007), 115.

Miután a szellem a második történetben elmondta a szabónak, hogy mit kell tennie, az újra konjurálja, arra kérve, hogy menjen egy bizonyos folyóhoz (Hodge Beck), és ott várja meg. James szerint erre azért volt szükség, hogy ne kísértsen tovább az úton. Azonban ez így egy újabb aspektusa a konjurálásnak, amelyben az élő látszólag parancsot ad a szellemnek,<sup>34</sup> de ha tovább olvasunk, rögtön látható, hogy a szellem nem akarja azt teljesíteni, vagyis mint kiderül, nem akar a folyó közelébe menni. Tehát amikor a szabó alternatívát ajánl – tudniillik az élő vagy segít neki, vagy megátkozza –, a szellem követi az utasítását. De azt is megtudjuk később, hogy a szellem az élő mögött állt, mikor az a sírjába temette a feloldozást. Tehát két lehetőség áll előttünk, ha a konjurálás ilyen módon kötelezi a szellemet az engedelmességre, akkor a sírja azon a helyen volt, ahová a szabó másodszor küldte. Valamint azt is feltételezhetjük, hogy a konjurálás, nem adott hatalmat az élő kezébe, amellyel engedelmességre bírta volna a halottat, hiszen, bár egy Byland melletti dombra küldte, ő is elment vele a sírjához.<sup>35</sup>

Ennek több elmélet is ellentmond: a kutatók nagy része egyetért abban, hogy a rítus az ördögűzés momentumával függ össze. Ezt abból vezetik le, hogy a találkozásokkor először nem egyértelműen eldönthető az élő számára, hogy milyen természetfeletti lényel van dolga. Mivel a démonok és a szellemek is gyakran álcázzák magukat, a jelenést gonosz, ártó lényként kezelik.<sup>36</sup> Azonban a szövegekben az élő több esetben<sup>37</sup> rögtön a lény bűnére kér-

---

<sup>34</sup> A megidézés és a kísértés között a különbség az ember, a kontroll az övé a megidézésben. VIOLETTE, *Cultural Belief*... 125–126.

<sup>35</sup> Feltehető, hogy mivel Brink Hill is sokkal közelebb van Gillinghez és Ampelforthhoz, talán a szellem fizikailag közel akart maradni eredeti helyéhez. További kérdés, hogy miért nem mutatta meg magát a szellem a szabónak, mihelyt a felmentést megfelelően eltemették? ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>36</sup> ADAMS, *Visions in Late Medieval England*... 114.; KIECKHEFER, Richard, *Forbidden Rites. A Necromancer's Manual of the Fifteenth Century*, (State College: Pen State University Press, 1998), 117.

<sup>37</sup> I., III., VI., VII., IX., XII.

dez rá, ennek pedig nem volna értelme, ha démonnak vagy más ártó lénynek hinné, csak akkor, ha az első perctől tisztában van azzal, hogy egy purgatóriumban szenvedő és megváltásra vágyó lélekről van szó.

Kieckhefer továbbá azt is kiemeli, hogy a lény csak akkor volt képes elmondani miért van jelen, amikor természetfeletti hatalommal rendelkező egyén konjurálta őt.<sup>38</sup> Felállította továbbá a konjurálás sémáját, eszerint pedig megállapította, hogy a *coniuro*, *adiuro* és *exorcizo* kifejezéseket szinonimaként használhatóak, „parancsolom” értelemben, valamint a lélek konjurálását a nekromantizmus művészetének is nevezi.<sup>39</sup>

## Forma

Egyes kutatók úgy vélik, hogy a szellem fizikai megjelenését meghatározza a korszak, amelyben a leírás keletkezett.<sup>40</sup> Egyértelműen látható ez a pogány és keresztény szellemkép összeolvadásából. Bár a középkori világkép elválaszthatatlan a keresztény eszmerendszertől, a korábbi, pogány hagyomány elemei sem vesztek el, kézzel foghatóan fennmaradtak a népi hagyományokban. Különösen jellemző ez Észak-Európában, ahol a pogány kultúra maradványai a legtávolabb és a legteljesebben fennmaradtak.<sup>41</sup>

A bylandi kísértetek jellemzően emberi alakban, de már rothadó húsú holtestként jelentek meg, akárcsak a *draugar* a skandináv mitológiában. A *draugarra* jellemző volt, hogy teljesen anya-

---

<sup>38</sup> KIECKHEFER, *Forbidden Rites...* 130.

<sup>39</sup> Uo. 127–128

<sup>40</sup> VIOLETTE, Stephanie Victoria, *Cultural Belief in the Supernatural from 500 to 1500. Change over Time, Significance, and Dispersion of Ideas from Augustine to Shakespeare*, Digital Repository, Hozzáférés: 2024. 01. 24. ([https://digitalrepository.unm.edu/hist\\_etds/162](https://digitalrepository.unm.edu/hist_etds/162))

<sup>41</sup> GUREVICS, A. J., *A középkori ember világképe* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1974), 21.

gi, szilárd, mozgó holttest, és a test megsemmisítésével lehetett ellene védekezni.<sup>42</sup>

A második történet a többitől eltérően, illetve több különleges elemmel írja le a kísértet külsejét. A szabó elsőként egy hollót látott, amelynek oldalából fény látszódott, ilyen alakban kétszer találkozott vele, harmadszor pedig kutyaféleség formájában jelent meg, nyakán láncsal. Ebben a formában maradt, amikor konjurálta is, és amíg beszélt, úgy nézett ki, mintha égne a belseje és a szavakat a belsősegeivel formálná, amelyek száján át látszódnak. A jelenség két másik kísértetről is beszélt, akik bokor vagy tűz, később vak, süket és néma tulok, illetve vadász (később kürtöt fújó) formájában voltak jelen. Miután a feloldozás megtörténik, a szellem anyakecske formájában jelent meg, és csak azután öltött emberi alakot, hogy újra konjurálták.<sup>43</sup>

<sup>42</sup> Az olyan források, amelyekben leírják, mint amilyen a 13–14. századból származó, izlandi Grettisaga, mindig fizikai erővel kell legyőzni, levágott fejét pedig lábai közé temetni. HILDEBRANDT, „Medieval Ghosts the Stories of the Monk of Byland” 16.

Jacqueline Simpson, brit folklórkutató munkája cáfolja a vázolt *draugar*-koncepciót, régészeti feltárásokra hivatkozik, melyek szerint már a viking hódítás előtti időből is rendelkezünk olyan leletekkel, amelyek arra utalnak, hogy tartottak a test visszatérésétől. Ezt támasztja alá az is, hogy a skandináv mitológiában a halottak konkrétan elhagyták a sírjukat, ezért volt szükséges a test elpusztítása, és mivel a bylandi történetek közül a II., III. és V. szöveg nem egészen szilárd testet ír le, nem tűnik valószínűnek, hogy ők is hasonló módon hagynák el a sírjukat. SIMPSON, „Repentant Soul...”, 390.; BELSEY, Catherine, „Shakespeare’s Sad Tale for Winter. Hamlet and the Tradition of Fireside Ghost Stories” *Shakespeare Quarterly*, 61, 1. szám (2010): 1–27, 15.

<sup>43</sup> *et in via audiuit quasi sonitum anates [s]e lauantes [corr. from anas se lauans] in torrente et paulopost aspexit quasi coruum circa faciem suam volantem et descendentem vsque ad terram, alis suis concucientibus solum quasi deberet mori. (...) Tercia vero vice apparuit eidem scissori ferenti crucem gladii sui super pectus suum pre timore et obuiauit ei in figura canis anulati. (...) Et cum loqueretur cum eo fuit quasi igneus et conspexit per os eius sua interiora et formauit verba sua in intestinis et non loquebatur lingua. (...) duos alios spiritus hic commorantes, quorum vnus nequit loqui coniuratus et est in specie ignis vel dumi et alter est in figura venatoris, et sunt in obuia valde periculosi. (...) Qui*

A szellemek képesek változtatni a formájukat más szövegekben is, bár nem utalnak arra, hogy ez egy képesség-e, amelyet a lény maga irányít, vagy véletlenszerűen történik, esetleg az élőknek áll hatalmában változtatni a jelenés alakján. Bár az alakváltó lények elterjedtek a kereszténység előtti angol folklórban, az egyházi ábrázolásokon is sokáig megjelenik a lélek, állat képében történő megjelenítése.<sup>44</sup>

A kísértet emberi formája a második szövegben nagy termetű és nagyon vékony, „olyan, mint a halott királyok a képeken”.<sup>45</sup> Feltehetően, hogy itt a három élő és három halott közismert történetére gondol a szerző, amely elég népszerű volt a középkorban, és ábrázolása gyakran díszítette a templomokat.<sup>46</sup>

Feltehetően a purgatórium eszméjének terjedéséhez köthető, hogy a későbbiekben, még a nagyobb pestisjárványok idejéből sem jellemző a sírok felnyitása.<sup>47</sup> A test a sátán munkája miatt tért vissza az életbe, ezért különböző módokon történő elpusztításával

---

*demum venit in figura capre et ter circa iuit circumum prefatum dicendo a. a. a. qua coniuurata cecidit prona in terra et resurrexit in figura hominis magne stature et horribilis et macilenti ad instar vnus regis mortui depicti.* ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>44</sup> SCHMITT *Ghosts in the Middle Ages...* 196.

<sup>45</sup> *qua coniuurata cecidit prona in terra et resurrexit in figura hominis magne stature et horribilis et macilenti ad instar vnus regis mortui depicti.* ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>46</sup> Három nemes (más verziókban király) egy vadászat során találkozik három, a rothadás különböző stádiumaiban lévő halottal. Az élők megriadnak és elborzadnak a halottaktól, akik figyelmeztetik őket, hogy javítsanak az életvitelükön, amíg van rá lehetőségük, ezekkel a szavakkal: „*Ami te vagy, az voltam én, ami én vagyok, te azzá leszel*” (Fordítás tőlem). BIGGS, Sarah J., *The Three Living and the Three Dead*, Medieval manuscripts blog. Hozzáférés: 2024. 01. 24. (<https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2014/01/the-three-living-and-the-three-dead.html>)

<sup>47</sup> SIMPSON, „Repentant Soul...”, 394.

lehetett védekezni ellene, ezután a lélek különvált tőle, mivel a fizikai testet a lélek mozgatja, amely megváltást akar.<sup>48</sup>

### *Betegség*

A néphagyomány gyakran tekinti a halottakat tisztátalannak, különböző betegségek vagy rontás hordozóinak, azonban itt rendszerint a holttestről van szó, és a megfelelő halotti rítusokkal védekezni lehet ellenük.<sup>49</sup> A kísértetek esetében két szövegben követi valamilyen betegség a velük való találkozást.

A II. szövegben a szabó már az első találkozás után több napig beteg volt, fel sem tudott kelni, és ugyanez történt a második találkozás után is. Lehetséges, hogy a szellemmel való interakció miatt esetlegesen kialakuló betegség megelőzésére szolgálna az a bizonyos kő, amellyel a második találkozáskor a szellem utasítására lemossa magát<sup>50</sup>, ez esetben viszont a rítus nem volt sikeres.

Ez azért igazán különös, mivel a legnagyobb pestisjárvány (1348–1349) Angliában nem sokkal előzte meg a szövegek keletkezését. Viszont az 1196 és 1198 között keletkező *Historia rerum Anglicarum*ban konkrétan írtak a pestist terjesztő, visszajáró halottakról, akik teljes falvakat fertőztek meg a betegséggel, holott ekkor a pestis még jóval szelídebb formában volt jelen, mint a 14. században. Arról is biztos információkkal rendelkezünk, hogy a

---

<sup>48</sup> Belsey szerint a léleknek a testtől való elválasztása a halál pillanatában, bármennyire is erősen támogatta a kereszténység, láthatóan csak időszakosan hatott a köznép elképzeléseire BELSEY, „Shakespeare’s Sad Tale”, 20.

<sup>49</sup> HERTZ Robert, „A halál mint kollektív képzet” in BERTA Péter, *Halál és kultúra. Tanulmányok a társadalomtudományok köréből* 1. 11–79. (Budapest: Osiris Kiadó, 2001), 21., 37., 66.

<sup>50</sup> Tu ergo vadas ad torrentem talem et inuenies lapidem latum quem eleues et sub illo lapide capias petram arenaciam. laues eciam totum corpus cum aqua et frica cum petra et sanaberis infra paucos dies. ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

pestis Yorkshire-t sem kerülte el, a bylandi kolostor szerzeteseinek száma drasztikusan lecsökkent, tehát nagyon különös, hogy a szerző egyáltalán nem kapcsolja össze ezt a halottak visszatérésével.<sup>51</sup>

### *Nevek és kihagyott helyek*

A nevek megadásának vagy elhallgatásának okáról a kutatásban nincs egységes álláspont, feltételezhető, hogy vagy régi, néphagyományban fennmaradt történetről volt szó és nem emlékeznek a konkrét nevekre;<sup>52</sup> mások úgy vélik, hogy szándékosan hallgatták el a neveket, hogy az elhunytak rokonait megkíméljék – ebben az esetben a történet viszont nem sokkal a lejegyzés előtt eshetett meg,<sup>53</sup> ha még éltek olyan rokonok, akikre tekintettel akartak lenni. Bár a kutatás a név nélküli szövegek jelentőségét emeli ki, a tizenkettőből háromban szerepel a szellem teljes neve, máshol egy család névvel vagy tisztséggel azonosítja.

Több esetben a szerző kihagyott helyet a szövegben, ahová utólag írt be információkat. A II. történet esetében az élő neve előtt és után is van hely, maga a név pedig láthatóan később lett beírva.

### *Bűnök és feloldozások*

Logikusan követhető a szövegben, hogy a különböző bűnökhöz, különböző mértékű jóvátétel, vezeklés szükséges. A másodikban a főszereplő kísértet bűneiért, amelyeket nem ismerünk, kilencszer 20 misét kell mondatni, és egy bizonyos pap feloldozása is szükséges. Az élő, úgy látszik, saját indíttatásból vett búcsúcédulát és

---

<sup>51</sup> Míg a járvány előtt 80 szerzetesről és 160 laikusról tudunk, 1381-re csak 11 szerzetes és 3 laikus maradt. L. BELSEY, „Shakespeare’s Sad Tale”, 19–20.

<sup>52</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>53</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))



temette el azt a halott sírjába, mert a szövegben nem jelenik meg, hogy erre utasítást kapott volna, viszont úgy tűnik, ez mégis szükséges ahhoz, hogy sikeres legyen a feloldozás. Több kísértetről is esik szó a történetben: egy katona, aki megölt egy terhes nőt, nem nyerhet feloldozást az ítélet napjáig, viszont a másikat, aki valószínűleg egyházi személy, konjurálni fogja egy fiú, és feloldozást nyer.

Skemer munkájában hangsúlyozza, hogy ebben a történetben a feloldozáshoz az ezt bizonyító irat is szükséges.<sup>54</sup> A már elhunytak számára a szeretteik vehették meg ezeket a cédulákat, hogy ezzel lerövidítsék a purgatóriumi büntetést vagy, hogy megbocsátsák azokat a bűnöket, amelyeket az utolsó gyónásuk után követtek el.<sup>55</sup>

### *Védelmeső motívumok*

Kiemelésre érdemes védőmotívumok vagy momentumok, illetve átkok is megjelennek ebben a szövegben, mint például hogy a szabó maga elé helyezte „a kardja kereszt”-jét. Ez a kard markolatának kereszt alakjára vonatkozhat, amelyet a szabó védelem céljából emelt fel.<sup>56</sup>

A szöveg szerint, védelmet jelenthetett a szellemek ellen János evangéliuma, melynek első része Isten erejéről szól és ezért is volt fontos védelmeső motívum ennek olvasása vagy hallgatása. Ezen kívül a misén való részvétel és az oltáriszentség is megvédte volna az éltől attól, hogy a szellem teljes erejével jelenjen meg neki.<sup>57</sup>

A tűz látványának részben ártó, részben védelmeső hatás tulajdonítható. A szellemek megjelenését tekintve feltehetően a purga-

---

<sup>54</sup> SKEMER, Don C., *Binding Words. Textual Amulets in the Middle Ages*, (State College: Pen State University Press, 2006), 69.

<sup>55</sup> Uo. 226.

<sup>56</sup> SKEMER, *Binding Words...* 69.

<sup>57</sup> Uo. 87. Finucane szerint, csak az első vers elmondása jelent védelmet. FINUCANE *Appearances of the dead...* 64.

tóriumra utal, azonban az élőkre negatív hatással van. A II. szövegben a lény kiemeli, hogy milyen esetekben nem kell félnie, de nem derül ki, hogy mi történne vele ellenkező esetben. James olyan dán népmesékből hoz fel példákat, melyekben a tűzbe nézés, természetfeletti lénnel történő találkozás esetén meg kell hogy előzze a bármilyen, ember alkotta fénnel való találkozást.<sup>58</sup> Tehát a tűz meghatározott időben és helyen véd, de azon kívül árt.

Védelmet nyújt a szöveges amulett vagy talizmán, ez valószínűleg bizonyos szentírási részeket vagy más, a középkori katolikusok számára fontos szavakat tartalmazott (*titulum triumphalem*<sup>59</sup>). Lehetséges, hogy a papok adták ezeket az amuletteket, mivel mindenképp írástudó kellett a létrehozásukhoz.<sup>60</sup>

Az éjszakai félelmek, amelyek ellen szükséges a talizmán, a XI. és XII. történetben is megjelennek. Ez a kifejezés a Vulgatában,

<sup>58</sup> Az általános elképzelés szerint ez az ember által létrehozott fény (lámpás), szemben a természet (Nap) által létrehozott fénnel. ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

James ezt a gondolatot a hasonló témájú dán mesékhez kapcsolja: „Miután látott egy fantomtemetést, az ember elég bölcs volt ahhoz, hogy a kályhához menjen, és a tüzet nézze, mielőtt (gyertya vagy lámpás) fényt látott volna. Mert ha az emberek bármi ilyesmit látnak, akkor megbetegszenek, ha nem gyújtanak előbb tüzet.” „Ha bármi természetfeletti látsz, kukucskaálj át az ajtón, mielőtt bemennél a házba. Látnod kell a fényt, mielőtt a fény lát téged.” „Amikor hazajött, megkérte a feleségét, hogy oltsa el a fényt, mielőtt bement, de nem tette, ezért annyira beteg lett, hogy azt hitték, meghal” (Fordítás tölem.) JAMES, „Twelve Medieval Ghost-Stories”, 415–416. Hogy a tűz látványa bajt okoz, elterjedt nézet Caesarius idején is. Továbbiak erről: VIOLETTE, *Cultural Belief*... 119.

<sup>59</sup> Ez Jézusnak, a kereszt fölél helyezett címére utal, melynek jelentése: „Názáreti Jézus, a zsidók királya” (INRI). Ez egy nagyon gyakori kifejezés a vallási amulettekre és a feliratokra ebben az időben. SKEMER, *Binding Words*... 69.

<sup>60</sup> SKEMER, *Binding Words*... 70–71. Ezért furcsa, hogy a szabó elszakítaná, amit kapott, és még furcsább lenne, ha kettőt kapott volna.

a Zsoltárok könyvében<sup>61</sup> és az Énekek énekében<sup>62</sup> is benne van, itt vonatkozhat az ember természetfelettitől való félelmére is.<sup>63</sup>

A szellem azt mondta a szabónak, hogy a legjobb szöveges amulettjeit használja betegségének gyógyítására.<sup>64</sup> Ez a második alkalom, hogy egy szöveget valakinek a feje mellé kell helyezni a maximális hatás érdekében – állítja a Saint Anselm College munkatársainak kutatása<sup>65</sup> –, azonban az első esetben a búcsúcéduláról, itt pedig a talizmánról van szó.

A találkozásra készülve a szabó motívumokat rajzolt a földre, egy körbe ereklyét és vallási szövegeket rakott, ám nem tudjuk meg, hogy ezt a papok javaslatára tette-e vagy saját elképzelései miatt. A mágikus körök alkalmazása szintén ismert gyakorlat volt a nekromantikák körében, ám ebben az esetben Kieckhefer szerint is túlmutat az egyházi alkalmazáson, inkább népi elem, amely már a boszorkányoknál is megjelent.<sup>66</sup> Különösen fontos, hogy a szellem csak arra szólította fel, hogy viselje a négy evangélista és a győzelem, vagyis Jézus jelét (feltehetően arra a talizmánra utalt, amelyre ezeket írták). A tárgyak apotróp jellege azt sugallja, hogy ez a rituálé nem a szellem megidézésére szolgált, hanem a saját védelmére, ugyanis a legutóbbi találkozásnál súlyosan meg-

---

<sup>61</sup> Zsoltárok könyve 90:4 Mert ezer év előttd annyi, mint a tegnapi nap, amely elmúlt. Vagy annyi, mint egy éjjeli órállás. 90:5 Hamar elragadod őket, olyanok, mint a reggeli álom, mint a sarjadó fű, Szent István Társulati Biblia. Szent István Társulati Biblia Online. Hozzáférés: (<https://szentiras.hu/SZIT/Zsolt90>)

<sup>62</sup> Énekek éneke 3:8 Mindnek kardja van, és jártasak a harcban, oldalukon a kard az éj rémei ellen., Szent István Társulati Biblia. Szent István Társulati Biblia Online. (<https://szentiras.hu/SZIT/%C3%89n3>)

<sup>63</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>64</sup> SKEMER, *Binding Words...* 70.

<sup>65</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>66</sup> KIECKHEFER, *Forbidden Rites...* 170–171.

sebesült.<sup>67</sup> A kör vizuális ábrázolásának problémáit A. J. Grant munkája oldja fel.<sup>68</sup>

A szellem nagyon akkurátusan megjelölt egy követ, amellyel a szabónak le kellett mosnia magát. Jean-Claude Schmitt úgy véli, hogy ez még a holló által ejtett seb gyógyítására vonatkozott, és zsarolásként értelmezi. Szerinte a szellem csak abban az esetben mondta volna el, hogyan gyógyulhat meg, ha megkapja a feloldozást.<sup>69</sup> A Saint Anselm College kutatásában feltételezik, hogy nem gyógyítható a seb a hagyományos módszerekkel.<sup>70</sup>

A II. történetben megjelenő számoknak Skemer szerint van jelentősége a katolikus számmisztikában. A kilences, mint a három négyzete a szentháromságra utal, a húsz pedig a krisztusi magasság (*mensura/longitudo Christi*) lehet, így fontos védelmező szám, a gonosz, a szerencsétlenség és a halál elleni védelemre használták.<sup>71</sup>

<sup>67</sup> ANSELM-CLASSICS, Hasonló védelmező körökkel Heiserbachi Caesariusnál is találkozhatunk, de nála csak démonoktól védik az élőket. *Dialogus Miraculorum Caesarii Heisterbacensis Monachi* szerk. Joseph STRANGE, Köln, 1851. Apotróp tárgyak a monilia James alapján olyan ereklytartók, amelyeket az ember viselhet, feltehetően ékszerként. JAMES, „Twelve Medieval Ghost-Stories”, 417.

A „gyógyító szavak” pedig a betegek gyógyításával és a bűnből való kiűzéssel kapcsolatosak. SKEMER, *Binding Words*... 90.

<sup>68</sup> Ahol a kör belsejébe rajzolt kereszt eléri a kör szélét, oda helyezhette a relikviákat (*monilia*), az evangélisták nevét és egyéb szent szavakat a kör, kereszt által szétválasztott negyedeibe írta. GRANT, A. J., „Twelve Medieval Ghost Stories”, *The Yorkshire Archaeological Journal*, 27. sz. (1924): 363–379., 368.

<sup>69</sup> SCHMITT *Ghosts in the Middle Ages*... 144. További kérdés, hogy van-e szerepe a kőnek, esetleg ugyanaz-e, amelyekre korábban esküt tett?

<sup>70</sup> ANSELM-CLASSICS, Lehetséges, hogy a szellemmel való találkozás miatti betegség megelőzésére szolgálna, de tudjuk, hogy sokáig beteg volt a találkozás után.

<sup>71</sup> SKEMER, *Binding Words*... 142–143

### *Szereplők és időbeliség*

A történetekből nem derül ki, hogy a lény mi alapján választotta ki a helyeket, ahol megjelent, vagy az embereket, akiktől segítséget kért. Látszólag semmi összefüggés nincs, sem a helyszínek, sem az emberek esetében. Egyedül a második szöveg utal arra, hogy csak azoknak tud teljes erejében megjelenni, akik aznap nem voltak mi-sén, nem hallgattak felolvasást a Szentírásból és nem áldoztak.

Felmerül a kérdés, hogy ha a szerző egyik másik szövegben sem tette, itt miért emelte ki a keletkezés idejét. Több körülményt is meg kell vizsgálnunk, hogy megkísérelhessünk választ adni. A yorki pap vonakodása a felmentéstől és a behívott tanácsadók száma az ügy fontosságáról tanúskodik, James elmélete szerint nem maga az ügy, hanem a visszatérő halott személye lehetett fontos, ezért nem adja meg a nevét.<sup>72</sup> Ha valóban kiemelt ügyről vagy személyről volt szó, az magyarázná, hogy miért csak ebben a történetben van pontos időmegjelölés.

A szabó saját bűneinek említésekor a szellem egy tengeren túli háborúra utal, amely valószínűleg az angolok és a franciák közötti százéves háború első szakasza lehetett.<sup>73</sup>

### *Személyes részletek*

A Saint Anselm College munkatársainak értelmezése szerint a szabónak a saját tettei miatt el kellett költöznie.<sup>74</sup> Azonban nem egyértelmű, hogy a szellem érdekében elkövetett vétkei (sírkiasás,

---

<sup>72</sup> JAMES, M.R. „Twelve Medieval Ghost-Stories” *The English Historical Review*, 37, 147. sz. (1922): 413–422, 415–416. Számomra látványosabb a bűn megnevezésének titkolása, mint a nevéké.

<sup>73</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>74</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

kommunikálás) miatt kiközösítette volna a közösség, vagy a szellem hálából könnyíteni akarja az életét.<sup>75</sup> A szövegből leginkább arra lehet következtetni, hogy az emberek háborgatnák, hogy megtudják a szellem nevét, akinek segített, ezért kell elmennie,<sup>76</sup> ugyanis a kísértet meg is esketi Snawballt egy kőre, hogy soha senkinek ne beszéljen, sem a bűnről, amelyet elkövetett, sem a csontjai helyéről.<sup>77</sup>

Egyetértek a Saint Anselm College projektjének kutatásával abban is, hogy mikor a szellem választási lehetőséget kínált,<sup>78</sup> az sokkal inkább ultimátum, azonban, nem igaz, hogy ez lenne az egyetlen Byland-történet, ahol a szellem megátkozza az embert. Hasonló történik a XII.-ben, ahol a kísértet kijelenti, hogy nem csak örökké kísértetni fogja a testvérét, hanem mikor az majd meghal, át kell vennie a helyét.<sup>79</sup>

Továbbá nagyon érdekes, de pusztán epizód jellegű a szabó szomszédjának a megjelenése, aki először ragaszkodott hozzá, hogy elkísérje őt, mikor a szellemmel találkozik, majd mikor indulni készültek, visszakozik. James úgy fogalmaz, hogy a szomszéd elvesztette a hirtelen támadt bátorságát, amikor megtudta, miről is van szó pontosan, ezzel némileg egyetért a Saint Anselm Colle-

---

<sup>75</sup> *Sed si manseris in tali loco eris diues et in tali loco eris pauper, et habes aliquos inimicos.* ANSELM-CLASSIC ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>76</sup> *Maxima culpa tua est causa mei. Cui viuus Quo modo et qualiter hoc? Dixit Quia populus peccat de te menciens et alios mortuos scandalizans et dicens Aut est ille mortuus qui coniuurabatur aut ille vel ille.* ANSELM-CLASSIC ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>77</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>78</sup> *et ex duobus vnum eligas. Aut redeas ad me tali nocte solus, referens responsum de hiis que dixi tibi et docebo te quomodo sanaberis, et ne timeas visum ignis materialis in medio tempore.* ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>79</sup> *Si ambulaueris imperpetuum nolo predictas cartas redonare. Cui respondit illa ingemiscens. Iudicet deus inter me et te ob quam causam. Scias ergo quia vsque ad mortem tuam minime requiescam. vnde post mortem tuam tu peragrabis loco mei.* ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_12.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_12.html))

ge-ban készült kutatás is, azonban kiemeli, hogy éppen ez a drasztikus változás mutatja, hogy a védelmet adó amulett és az éjszakai félelmek milyen nagy hatást gyakoroltak az emberre.<sup>80</sup> Ezzel szemben én azt a sajátosságot emelném ki, hogy a szellem kifejezetten megtiltotta, hogy bárki élő elkísérje a szabót, mikor találkoznak. Jóllehet a szöveg utal arra hogy a szabó csak azért szólt indulás előtt a szomszédjának mert az megeskette, még így is furcsa, hogy jobban félt az esküszegéstől, mint annak a szellemnek a közvetlen bosszújától, akivel találkozni készült.

## A középkori túlvilágkép

A bylandi kísértethistóriák minden szövegében találkozhatunk egyedi elemekkel, azonban a második hangsúlyosan különbözik a többitől, elsősorban a történet hosszát, összetettségét és a részletek kiemelését tekintve. Ezen eltérések pedig nagyban befolyásolják a teljes korpusz értelmezésének lehetőségeit.

Kezdeként fontos kiemelni, hogy némileg ellentmondásos módon, a túlvilágkép hangsúlyos megjelenése ebben az esetben éppen az evilági élet jelentőségét növelte. Nemcsak a klérus tagjai, hanem a laikusok is hatással lehettek egy természetfeletti lényre, és egy lélek üdvözülésének előmozdítói, eszközei lehettek.

A teljes gyűjteményben jellemző, hogy a laikusok számára egyértelmű, mi a teendő, ha szellemmel találkoztak. A szerző a II. szövegben sem érzi úgy, hogy külön magyarázatra szorulna a lény megjelenésének célja vagy a tűzbe tekintés tilalma. Evidens, hogy a főszereplő szabó ismerte a lelkekkel való interakció, a konjurálás összetett folyamatának menetét: meghatározott kifejezések, motívumok és gesztusok használata meghatározott cél érdekében, hogy a kísértet végül elnyerje a megváltást. Feltehetően a szerző saját tapasztalatból tudta, hiszen maga is a része volt annak a társadalmi

---

<sup>80</sup> ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

közegnek, ahonnan a szövegek származtak, hogy ezek mind általánosan ismert „tények” voltak a közösség számára. Ebből következik, hogy azok a pontok, amelyet kiemelt vagy hosszabban magyarázott, nem feltétlenül voltak a közösség alapvető tudásának részei.

Véleményem szerint a II. szöveg felépítése és szerkezete alapján az utóbbi kategóriába sorolható az a megállapítás, miszerint nem minden szellemet lehetséges megváltani, az ugyanis függ a bűne nagyságától.<sup>81</sup> Feltehetően itt a szerző igyekezett átadni a bűn és feloldozás dogmatikai összefüggéseit a közösségnek. Továbbá, a kővel való mosakodás is ide tartozik, ugyanis annak mi-benlétét magától a szellemtől ismerjük meg, bár a helyzet pontos okára nem derül fény.<sup>82</sup> A kő használata valószínűleg a népi kultúra része, ezért feltehető, hogy a szerző ezt nem a híveknek akarta elmagyarázni, inkább saját maga számára volt ismeretlen. Ez valószínűleg a lény a túlvilágon szerzett tudásának része, akár csak a szabó bűneinek vagy egy másik élő lakóhelyének ismerete, továbbá kiegészül valamilyen szintű természetfeletti hatalommal is, lévén képes megátkozni az élőket. A szellem különleges képességekkel vagy tudással történő felruházása többször is megjelenik a korpuszban, de nem általános. Rámutat, hogy a túlvilágról való visszatérés esetében a lények képesek innen tudást vagy hatalmat magukkal hozni a Földre, ez pedig tovább növeli a misztikumot

---

<sup>81</sup> *Iterum inquisitus de statu eorundem asseruit quod unus illorum erat secularis et bellicosus et non fuit de ista patria, et occidit mulierem pregnantem et non habebit remedium ante diem iudicii, et videbis eum in figura bouiculi sine ore et oculis et auribus, et nullatenus quamuis coniuretur poterit loqui. (...) Quibus discedentibus ab inuicem predictus surdus et mutus et cecus bouiculus ibat cum viuente vsque ad villam de ampilford, quem coniurauit omnibus modis quibus sciuit, sed nullo modo potuit respondere.* ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>82</sup> *Tu ergo vadas ad torrentem talem et inuenies lapidem latum quem eleues et sub illo lapide capias petram arenaciam. laues eciam totum corpus cum aqua et frica cum petra et sanaberis infra paucos dies.* ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))



és korlátlan hatalmat, amelyet a középkorban túlvilágról alkotott képhez társítottak.

Mindezekén túl a közösség alapvető tudásán kívül eső elemek közé tartozhat a mise kérdése is, amellyel kapcsolatban hangsúlyos a részvétel kötelezettsége, ugyanis az megvédi az élőket a szellemmel való találkozástól. Ez nyilván az egyház hangjaként értelmezhető, ahogy próbálja sajátos szankciókkal rávenni az embereket a mise látogatására. Továbbá arra is kitér két szöveg is, hogy milyen mennyiségű misét kell mondatni a halottak lelkének purgatórium-ból való szabadulásáért.<sup>83</sup>

Nagyon hangsúlyos elem, hogy a vizsgált szövegben ugyan csak egy szellemmel kommunikált az élő, több másikról is tudomást szerzett. Mikor sikerült megváltást szereznie, a kísértet elmondja az élőnek, hogy 30 másik lélekkel együtt szabadul meg a szenvedéstől és megy az örök boldogságba. Továbbá kétszer is megjelenik a szövegben két olyan kísértet, akiket még egyáltalán nem lehet konjurálni, és ezáltal a megváltáshoz hozzásegíteni, de úgy tűnik, mintha eddig a pontig a megváltást nyert szellemmel együtt kísértettek volna. Ez rámutat a purgatórium helyének sokat vitatott problematikájára, a szöveg alapján ez nem egy konkrét helyszín, hiszen a szenvedés közben a lelkek a Földön voltak, valamint itt voltak jelen azok az ördögök is, akik a szellemet kínozták.<sup>84</sup>

A szellem és az élő közötti kapcsolat szintén nagyon ellentmondásos a történetben. A halottal való találkozás eleve betegséget okozott, de ezen kívül kifejezetten fenyegette is a szabót, valószínűleg a történet keretein belül képes lett volna ártani neki. Ezzel párhuz-

---

<sup>83</sup> *Vadas igitur ad talem sacerdotem petens absolucionem pro me. Et oportet me implere nouies viginti missas pro me celebrandas.* (Fordítás tölem.) ANSELM-CLASSICS ([http://www.anselm-classics.com/byland/story\\_2.html](http://www.anselm-classics.com/byland/story_2.html))

<sup>84</sup> Továbbiak erről: MACHEN, Ch. E., *The Concep of Purgatory in England*, University of North Texas, Hozzáférés: 2024. 03. 03. [https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/m2/1/high\\_res\\_d/dissertation.pdf](https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/m2/1/high_res_d/dissertation.pdf); LE GOFF, Jacques, *Birth of Purgatory*, (Chicago: University of Chicago Press, 1984)

mosan az élő, aki konjurálta a szellemet, utasítást adhatott neki, bár nem egyértelmű, hogy mennyiben volt köteles azt követni.

Azonban az biztos, hogy a halott felett hatalma volt a már említett ördögöknek is, akik büntették őt. Őket érzékeli az élő, de azok neki nem ártottak. Ez a momentum rámutat az egyik legfontosabb ellentmondásra a korpuszon belül, miszerint a szereplőket néha pusztán az érzelmeik hajtották. Például a szabó szomszédja egyértelműen félelmében dönt mégis úgy, hogy nem kíséri őt el, ezen kívül az ördögök csak azért kínozták a szellem lelkét jobban, mint korábban, mert tudták, hogy már csak kevés ideig lesz a hatalmukban. Érdeemes rámutatni a túlvilágkép felépítésének szempontjából, hogy az ördögök tudták vagy érezték, ha egy lélek közeledett a megváltás felé, és igyekeztek a maradék időt minél jobban kihasználni. Nagyon tudatos, de emberi érzelem vezérelte döntések ezek, amelyeknek nincs hatásuk a történet menetére, ez pedig különösen jelentős, lévén a többi szövegben nem található ehhez hasonló epizód.

Ezzel szemben nagyon specifikus védelmező eszközök, motívumok, gesztusok jelentek meg a történetben, amelyek használata, úgy tűnik szintén a mindennapok részét képezték. Persze ezek sok esetben önmagukért beszélnek (keresztvetés, Isten segítségül hívása) viszont, a védelmező kör megalkotása, illetve a talizmán vagy cédu-la használata, valamint a kövel való tisztálkodás közel sem ennyire egyértelmű. Éppen ezért szükséges, hogy a szabó instrukciót kapjon ezekről a szellemtől vagy a papoktól. Ezek egy előre meghatározott, szabályszerűen működő hiedelemrendszer részeinek tűnnek.

Az egész gyűjtemény nem mutatja jelét annak, hogy a szerző bármilyen logika alapján szervezte volna az egyes történeteket sorrendbe, ebben az esetben ugyanis a jelen írásban vizsgálat alá vett második szöveget mindenképpen első helyre kellett volna helyezni, és csak utána következhetek volna azok, amelyek közel sem ilyen színesek és részletesek. Látszólag nincs semmi oka annak, hogy ez a szöveg miért különbözik ennyire a többitől. Ha időben lenne közelebb a szerzetes-író saját korához, akkor a sorrendben ez valahogy érvényre kellett volna jusson. Valószínűbbnek tartom,

hogy az alkotónak nagyon bőbeszédű – szóbeli vagy írott – forrása lehetett, amit az is mutat, hogy mennyire eltér a szöveg felépítése a többitől. Már maga a cselekmény is jóval szövevényesebb, a stílus olvasmányosabb, több olyan epizóddal egészül ki, amelyek nem viszik előre a történetet, csak színesítik, háttérrel adnak. Mindeközben a többi szöveg rendszerint egy egyszerű találkozás, egy helyszínen, mindössze néhány szereplővel.

Ékes példája a II. szöveg a népi vallásosság összetettségének, és bizonyítja a bevezetőben kifejtett szubjektum szintjén létező történeti látásmódnak, az egyén „szabad akaratának” kifejeződését. Még a vizsgált gyűjteményen belüli csekély számú szövegek között is hangsúlyos különbségek jelennek meg, amelyekre nincs más magyarázat, mint az egyének különbözősége abban a közegben, amely a történeteket alkotta. Bár mindegyik szöveg egyformán része a népi kultúrának, a másodikban nem annyira a közösség, mint inkább az egyén hangja hallható.

Kevés információ áll a rendelkezésünkre ahhoz, hogy részletesen feltárjuk a szövegek keletkezésének folyamatát, így azt sem tudhatjuk, hogy az egyház részéről kezdeményezett oktató jellegű folyamat eszközeivel, vagy a népi folklórba beépült tanítások példáival van dolgunk. A történetek azonban kétségkívül tanúsítják a keresztény dogmatika meggyökeresedését az alsó társadalmi rétegek szintjén is, és bizonyítják a két oldal közötti párbeszéd fennállását. Kiemelendő tehát, hogy a képzeletvilágban a népi, illetve az egyházi oldalról érkező hatások, folyamatosan alakították egymást, így egyrészt ellentmondásokkal teli, másrészt sokszínű túlvilágképet hoztak létre.

Bár a forrás vizsgálata csak egy időben és térben meghatározott közösség mentalitásáról, azon belül is a képzeletvilág egy szűk szeletéről ad képet, nem elhanyagolható az ilyen mikroszintű kutatások jelentősége. Lehetőséget adnak a népi vallásosság megjelenési formáinak megismeréséhez, a kereszténység és a folklór kapcsolatának jobb megértéséhez, valamint hozzásegítenek ahhoz, hogy a mindennapi élet szereplőjének a gondolatvilágát, túlvilágképét tárjuk fel.

